

НАСТАВНИ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ ЗА УЧЕНИЦИТЕ СО ПОСЕБНИ ОБРАЗОВНИ ПОТРЕБИ ВО Р. МАКЕДОНИЈА И Р. ТУРЦИЈА

Нергис Рамо Акџун

Здружение на владини болници, Чанаккале, Република Турција
nergis_ramo@yahoo.com

Ристо Петров

УКИМ, Филозофски факултет – Скопје, Институт за Дефектологија, Република Македонија
risto.petrov@yahoo.com

Оливера Рашиќ Цаневска

УКИМ, Филозофски факултет – Скопје, Институт за Дефектологија, Република Македонија
oliverarasic@fzf.ukim.edu.mk

Наташа Станојковска Трајковска

УКИМ, Филозофски факултет – Скопје, Институт за Дефектологија, Република Македонија
natasa.stanojkovska@fzf.ukim.edu.mk

УДК: 37.091.214-056.26/.36(497.7)
37.091.214-056.26/.36(560)

Апстракт

Посебниот образовен систем е дизајниран со цел да им овозможи образование на учениците со посебни образовни потреби. Наставните планови и програми за децата со посебни потреби се комплексна потреба во секој образовен систем. Во овој труд, ги анализиравме наставните планови и програми од основно образование за пет категории на попреченост; интелектуална попреченост, оштетување на видот, оштетување на слухот, телесна инвалидност и аутизам; помеѓу две земји; Република Македонија и Република Турција. Нашата цел беше да ги претставиме наставните планови и програми за образование во посебните образовни системи и да ги согледаме разликите помеѓу овие две земји. Нашето главно истражувачко прашање е: Кои се разликите во наставните планови и програми за децата со посебни образовни потреби во Република Македонија и Република Турција. За да обезбедиме одговор на ова прашање, моравме да поставиме пет пот-прашања поврзани со категоријата на попреченост и државата. Резултатите покажаа дека во Р.Македонија има 7 задолжителни предмети кои можеме да ги сретнеме во сите посебни училишта, додека другите се или адаптирани според категорија на попреченост или достапни под друг назив. Во Р. Турција, 16 предмети се исти во сите специјални училишта. Ова квалитативно истражување има теоретски, современ, компаративен и дескриптивен карактер. Го употребивме методот на дескриптивна и компаративна анализа, додека нашата техника беше анализа на документација на податоци добиени од релевантни институции. Собраните податоци беа анализирани според истражувачките прашања, овозможувајќи ни соодветни заклучоци и сугестии.

Клучни зборови: наставни планови, програми, ученици со посебни образовни потреби, Република Македонија, Република Турција.

Вовед

Посебното образование е регулирано со федерален закон во повеќе образовни јурисдикции. Според Просветниот акт за индивидуи со попреченост (***Individuals with Disabilities Education Act – IDEA, 2004***) во САД, специјалната едукација се дефинира како: „*Специјално дизајнирана настава, без трошоци за родителите, со цел да се задоволат уникатните потреби на децата со попреченост*“.

Основното воспитание и образование на децата со посебни образовни потреби е компонента од едукативниот дел од рехабилитацијата и место каде што детето поминува голем период од својот развој. Основното образование во голема мера зависи од навременото започнување и успешноста на клиничкиот дел од рехабилитацијата и предучилишното воспитание на децата со посебни образовни потреби. Врз основа на добиениот наод и мислење од соодветна стручна установа, детето го започнува процесот на воспитание и образование во основното училиште и тоа по различни модели (***Савиќ Љ. и Ивановиќ П., 1994***).

Децата со посебни образовни потреби имаат потреба од дополнителна поддршка при извршувањето на секојдневните активности. Поддршката што им е потребна на овие деца е различна во зависност од природата на самата задача, нивото на попреченост на детето и нивната животна средина. Додека на едни деца не им е потребна помош при извршувањето на одредена задача, други можеби би имале потреба од мала помош, додека трети постојано имаат потреба од поддршка за одредени активности (***Rosenberg M.S., Westling D.L., Leskey J Mc, 2013***).

Наставните планови и програми во Република Македонија се универзални за сите редовни основни училишта, додека во посебните основни училишта се застапени повеќето исти предмети, но со модифицирана програма која се реализира според можностите и способностите на учениците, како и со посебни адаптации во зависност од видот на попреченост. Наставниот план за деветгодишно основно образование и воспитание за децата со посебни образовни потреби, во посебните основни училишта и посебните паралелки на основните училишта, е донесен со решение врз основа на член 55 став 1 од Законот за организација и работа на органите на државната управа (Сл. весник на Република Македонија бр. 58/2000 и 44/2002) член 24, 26 и 28 од Законот за основно образование.

Во Република Турција, наставната програма е утврдена на национално ниво од страна на Турскиот одбор за образование (Talim ve Terbiye Kurulu - МЕВ). Во основните училишта предметите можат да се категоризираат во две групи: задолжителни и изборни предмети.

Методи

Предметот на нашето истражување се наставните планови и програми предвидени за учениците со посебни образовни потреби во посебните училишта во Македонија и Турција. Проблемот на истражување е **контекстуален**, бидејќи собиравме информации за опис на постојните наставни планови и програми во посебниот основно-образовен едукативен систем во двете земји. Основната цел беше да ги претставиме сите наставни планови и програми кои се реализираат при образованието во посебните основни училишта и да ги согледаме разликите помеѓу овие две земји. Според карактерот, истражувањето е **квалитативно** и: **теоретско** - бидејќи до сознанијата дојдовме по пат на анализа; **современо** - бидејќи ги анализиравме актуелните наставни планови и програми во посебните училишта; **компаративно** - бидејќи ги анализиравме наставните планови и програми преку проучување на разликите и сличностите во две држави, **дескриптивно** – бидејќи настојувавме квалитативно да ја опишеме моменталната состојба на реализацијата на наставните планови и програми во посебниот основно-образовен систем во двете земји.

Нашето главно истражувачко прашање е: Кои се разликите во наставните планови и програми за децата со посебни образовни потреби во Република Македонија и Република Турција.

За да обезбедиме одговор на ова прашање, моравме да поставиме пет пот-прашања поврзани со категоријата на попреченост и државата:

1. Кои наставни планови и програми се реализираат за децата со интелектуална попреченост во Македонија и Турција?
2. Кои наставни планови и програми се применуваат за децата со оштетен вид од Македонија и Турција?
3. Кои наставни планови и програми се организираат за децата со оштетен слух во Македонија и Турција?
4. Кои наставни планови и програми се реализираат за децата со телесна инвалидност од Македонија и Турција?
5. Кои наставни планови и програми се организирани за децата со аутизам во Македонија и Турција?

Истражувачките **методи** кои ги употребивме за потребите на нашето истражување беа: метод на дескриптивна анализа и метод на компаративна анализа.

Како **техника**, применивме анализа на документација на податоците добиени од релевантни институции. За потребите на ова истражување беше употребен следниот примерок од документи за содржинска анализа: Официјална документација, Училишна документација и Податоци добиени од стручна литература и интернет ресурси.

Резултати

Во наставниот план од I до IX одделение за учениците со „пречки во психичкиот развој“ (**интелектуална попреченост**) во посебните основни училишта во **Р.Македонија**, се опфатени следните задолжителни предмети: Македонски јазик за учениците од другите заедници, нивниот мајчин јазик - албански, турски или српски; Македонски јазик за учениците од другите заедници; Математика; Англиски јазик; Ликовно образование; Музичко образование; Запознавање на околината; Техничко образование; Основи на општествените науки; Основи на природните науки; Физичко и здравствено образование.

Покрај задолжителните наставни предмети, во наставниот план се опфатени и две задолжителни програми: Животни вештини и Работа со компјутер. Овој наставен план се применува и во посебните паралелки на основните училишта, а наставниот час трае 40 минути. Сите задолжителни наставни предмети и програми се поделени по одделенија, според бројот на предвидени часови.

Исто така, во наставниот план се опфатени и две изборни програми, во зависност од интересот на учениците: Училиштен хор - од 2 до 5 часа неделно (во зависност од развиеноста на хорот), односно, од 72 до 180 часа годишно и Училиштен оркестар - од 2 до 4 часа неделно (во зависност од развиеноста на оркестарот), односно од 72 до 144 часа годишно.

Во **Р.Турција** пак, во наставните планови и програми предвидени за реализација на наставата за ученици со интелектуална попреченост, опфатени се следните задолжителни предмети: Турски јазик; Математика; Природни науки; Запознавање со науките; Општествени науки; Историја на Турската револуција и историја на Кемал Ататурк; Странски јазик; Религија и етика; Ликовно образование; Музичко образование; Игри и физички активности; Вештини за социјална адаптација; Физичко образование и спорт; Технологија и дизајн; Безбедност во сообраќајот; Информатичка технологија и софтвер; Насочување и планирање на кариера; Човекови права, државјанство и демократија.

Покрај задолжителните предмети, во неделната програма за работа со деца со лесна интелектуална попреченост се застапени и неколку изборни предмети, кои во зависност на одделението кое го посетува детето, но и според личните интереси и изборот на родителите, ги посетува 2 до 6 пати неделно. Изборните предмети од I до IV одделение не се задолжителни, но од V до VIII одделение, ученикот мора да избере предмети кои ќе ги посетува 6 часа во неделата. На листата на изборни предмети опфатени се следните:

Табела 1

Изборни предмети

Предмет		одделение							
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Религиски и морални вредности	Читање на Коранот					2	2	2	2
	Животот на пратеникот Мухамед					2	2	2	2
	Основни религиски познавања					2	2	2	2
Јазик и изразување	Вештини за читање		2*	2*	2*	2	2		
	Писменост и вештини за писмено изразување					2	2	2	2
	Живи јазици и дијалекти					2	2	2	2
	Комуникациски и презентационски вештини		2*	2*	2*			2	2
Странски јазик	Јазици прифатени со одлуката на Советот на министри					2	2	2	2
Науки и Математика	Примена на науката					2	2	2	2
	Примена на математиката					2	2	2	2
	Науката во животната средина							2	2
	Информатичка технологија и софтвер							2	2
Уметност и Спорт	Ликовна уметност (Сликање, традиционална уметност, уметност со пластика итн.)		2*	2*	2*	2 (4)	2 (4)	2 (4)	2 (4)
	Музика		2*	2*	2*	2 (4)	2 (4)	2 (4)	2 (4)
	Спорт и физички активности		2*	2*	2*	2 (4)	2 (4)	2 (4)	2 (4)
	Драма					2	2		
	Игри за развој на интелигенција					2	2	2	2
Општествени науки	Културата на народот						2	2	
	Медиумска писменост							2	2
	Право и правдина						2	2	
	Едукација за расудување							2	2
Вештини за социјална адаптација			2*	2*	2*	2	2	2	2
Вкупно часови за изборни предмети						6	6	6	6
Слободни активности		4	2	2					
Вкупен број на часови (заедно со задолжителни предмети)		30	30	30	30	35	35	35	35

Вкупниот број часови е 26 до 30 неделно, во зависност од тоа во кое одделение е ученикот. Часовите траат 40 минути.

Во наставниот план од I до IX одделение за учениците со **оштетен вид** од **Република Македонија** се опфатени следните задолжителни предмети: Македонски јазик; Математика; Англиски јазик; Втор странски јазик; Ликовно образование; Музичко образование; Запознавање на околината Техничко образование; Информатика; Општество; Географија; Историја; Граѓанско образование; Природа; Природни науки; Природни науки и техника; Биологија; Физика; Хемија; Физичко и здравствено образование.

Покрај задолжителните наставни предмети, во наставниот план е опфатена и една задолжителна програма за ориентација и мобилност. Од изборните предмети, според наставниот план, децата со оштетен вид можат да изберат помеѓу: Творештво, Запознавање на религиите, Етика и Други изборни предмети.

Наставниот час трае 40 минути. Сите задолжителни наставни предмети и програми се поделени по одделенија, според бројот на предвидени часови. Од изборните програми, предметите Запознавање на религиите или Етика, ученикот може да ги избере во VI или VII одделение, односно може да ги изучува во двете одделенија. Во Р.Македонија се прават се повеќе напори да се индивидуализира наставата за децата со оштетен вид, преку изработка на среднорочни индивидуални образовни планови, за секој ученик.

Наставниот план за сите деца со **оштетен вид** од **Република Турција**, вклучува две групи на предмети: задолжителни и изборни. Распоредено според предвидениот број на часови неделно за одреден предмет, листата на задолжителни предмети изгледа вака: Турски јазик; Математика; Природни науки; Запознавање со науките; Општествени науки; Историја на Турската револуција и историја на Кемал Ататурк; Странски јазик; Религија и етика; Ликовно образование; Музичко образование; Игри, физички активности и вештини за самостојно движење; Вештини за социјална адаптација; Физичко образование, спорт и вештини за самостојни движења; Технологија и дизајн; Безбедност во сообраќајот; Информатичка технологија и софтвер; Насочување и планирање на кариера; Човекови права, државјанство и демократија.

Вкупниот број на часови е 26 до 30 неделно, во зависност од тоа во кое одделението е детето. Часовите траат 40 минути.

Во неделната програма за работа со деца со оштетување на видот, покрај задолжителните предмети се застапени и неколку изборни предмети, кои во зависност од тоа во кое одделение учи детето, но и според личните интереси и изборот на родителите, тие се одржуваат 2 до 6 пати неделно. Изборните предмет од I до IV одд. не се задолжителни, но од V до VIII одд, ученикот мора да избере предмети кои ќе ги посетува 6 часа во неделата: Религиски и морални вредности, Јазик и изразување, Странски јазик, Науки и математика, Уметност и спорт, Општествени науки, Вештини за социјална адаптација.

Според Бирото за развој на образованието на **Република Македонија**, во наставниот план за учениците со **оштетен слух** во посебните основни училишта, се предвидени следните задолжителни предмети: Македонски јазик; Математика; Англиски јазик; Ликовно образование; Музички стимулации и ритмички вежби; Запознавање на околината; Техничко образование; Информатика; Општество; Географија; Историја; Граѓанско образование; Природа; Природни науки; Природни науки и техника; Биологија; Физика; Хемија; Физичко и здравствено образование.

Покрај задолжителните наставни предмети, во наставниот план се опфатени и две задолжителни програми: Комуникација и Работа со компјутер, додека од изборни предмети децата со оштетен слух можат да изберат помеѓу: Творештво, Запознавање на религиите, Етика и Други изборни предмети.

Наставниот час трае 40 минути. Сите задолжителни наставни предмети и програми се поделени по одделенија, според бројот на предвидени часови. Од изборните програми, предметите Запознавање на религиите или етика, ученикот може да ги избере во VI или VII одделение, односно може да ги изучува во двете одделенија.

Од задолжителните предмети во Наставниот план за децата со **оштетен слух** од **Република Турција**, опфатени се: Турски јазик; Математика; Природни науки; Запознавање со науките; Општествени науки; Историја на Турската револуција и историја на Кемал Ататурк; Странски јазик; Религија и етика; Ликовно образование; Музичко образование; Вештини за социјална адаптација; Физичко образование и спорт; Технологија и дизајн; Безбедност во сообраќајот; Информатичка технологија и софтвер; Насочување и планирање на кариера; Човекови права, државјанство и демократија.

Неделниот број на часови е 26 до 30, зависно од одделението во кое учи детето. Часовите траат 40 минути.

Изборните предмети од I до IV одделение не се задолжителни, но од V до VIII одделение, ученикот мора да избере предмети кои ќе ги следи 6 часа во неделата. Изборни предмети

од наставниот план не се разликуваат од другите посебни училишта: Религиски и морални вредности, Јазик и изразување, Странски јазик, Науки и математика, Уметност и спорт, Општествени науки.

Бидејќи Бирото за развој на образование на **Република Македонија** нема истакнато посебен наставен план за ученици со **телесна инвалидност** во посебните установи, останува да претпоставиме дека за овие ученици важи истиот наставен план како и за редовните училишта, каде што се предвидени следните задолжителни предмети: Македонски јазик; Математика; Англиски јазик; Втор странски јазик; Ликовно образование; Музичко образование; Природни науки; Техничко образование; Информатика; Општество; Географија; Историја; Етика; Граѓанско образование; Природа; Природни науки; Природни науки и техника; Биологија; Физика; Хемија; Физичко и здравствено образование.

Покрај задолжителните наставни предмети, во програмата се предвидени и следните изборни предмети: Јазик и култура на Власите, Јазик и култура на Ромите, Јазик и култура на Бошњаци, Творештво, Работа со компјутер, Етика на религии, Запознавање на религиите, Класична култура во европската цивилизација и Други изборни предмети. Наставниот план за сите деца со „**ортопедски нарушувања**“ од **Република Турција**, вклучува две групи на предмети: задолжителни и изборни.

Вкупниот број часови е 26 до 30 неделно, во зависност од одделението, односно од возраста на детето. Часовите траат 40 минути. Задолжителни предмети се: Турски јазик; Математика; Природни науки; Запознавање со науките; Општествени науки; Историја на Турската револуција и историја на Кемал Ататурк; Странски јазик; Религија и етика; Ликовно образование; Музичко образование; Игри и физичка активност; Вештини за социјална адаптација; Физичко образование и спорт; Технологија и дизајн; Безбедност во сообраќајот; Информатичка технологија и софтвер; Насочување и планирање на кариера; Човекови права, државјанство и демократија.

Што се однесува до изборните предмети, застапени се 2 до 6 пати неделно и повторно од I до IV одделение не се задолжителни, а од V до VIII одд. ученикот избира предмети кои ќе ги следи 6 часа во неделата. Изборните предмети од Програмата наменета за децата со телесна инвалидност се: Религиски и морални вредности, Јазик и изразување, Странски јазик, Науки и математика, Уметност и спорт, Општествени науки.

Интересно е што Бирото за образование на **Република Македонија** има подготвено наставен план за децата со **аутизам** и покрај тоа што нема доволно центри за аутизам во оваа земја. Според наставниот план од I до IX одделение за ученици со аутизам во посебните основни училишта, задолжителни наставни предмети се: Македонски јазик за учениците од другите заедници, нивниот мајчин јазик - албански, турски или српски; Македонски јазик за учениците од другите заедници; Математика; Англиски јазик; Ликовно Образование; Музичко образование; Запознавање на околината; Техничко образование; Основи на општествените науки; Основи на природните науки; Физичко и здравствено образование

За задолжителни предмети вкупниот број неделни часови е од 19 до 24, во зависност од одделението во кое учи детето со аутизам. Исто така, има предвидено две задолжителни програми: Животни вештини и Работа со компјутер. Овој наставен план се применува и во посебните паралелки на основните училишта, а наставниот час трае 40 минути.

Центрите за **аутизам** во **Република Турција** имаат на располагање два вида едукација, едниот вид е скратена програма со одделенија од I до VIII, и втор тип поделен во две фази (kademe). Кој вид на образование ќе се избере за детето одлучува Центарот за насочување и следење во договор со родителите и според процената на можностите и способностите на детето.

Првиот тип: Според неделната наставна програма за децата со тешка и умерена интелектуална попреченост како и за децата со аутизам, задолжителни предмети се: Вештини за социјална адаптација; Природни науки; Јазик и развој на говор; Читање и пишување; Математика; Физичко образование; Ликовно образование; Музичко образование; Образование за исхрана; Религија и Етика; Сообраќај и едукација за прва помош; Водење/ Општествени дејности.

За децата со аутизам предвидени се вкупно 26 до 30 часа неделно.

Во истата наставна програма се наведени и сите изборни предмети предвидени за децата со аутизам, каде што можеме да забележиме дека за децата од I до IV одделение нема изборни предмети, додека за учениците кои посетуваат настава од V до VIII одделение се предвидени 3 часа од некој изборен предмет неделно, при што за секој избор ученикот одлучува дали сите три часа ќе бидат од еден предмет или ќе посетува настава за 2 или 3 различни предмети неделно. Предвидени изборни предмети се: Уметност и спорт (ликовна уметност, музика, спорт и физички активности, драма, изведувачки уметности, народни игри, фотографирање), Занаети (рачно ткаење, техники за рачно плетење, рачни изработки, везење, едноставна изработка на накит, изработка на дезени, керамика), Земјоделство и сточарство (одгледување градинарски растенија, украсни растенија, одгледување домашни миленици), Технологија и дизајн.

Вториот тип на едукација е наменет за оние деца кои имаат потежок облик на аутизам. Во овој дел наставниот процес не се одвива по одделенија туку е поделен во две фази, а секое дете може да премине во следната фаза само по завршувањето на првата. Наставните програми опфатени во овој тип на едукација на ученици со аутизам ги содржи следните подрачја: Стекнување вештини за социјална интеграција, Настава за животни науки, Развој на јазик и говор, Настава по читање и пишување, Математика, Физичко образование, Ликовно образование, Музичко образование, Настава по едукација за храна, Религија и етика, Сообраќај и прва помош.

Дискусија

Во Република Македонија има седум задолжителни предмети кои можат да се сретнат во сите посебни училишта: Македонски јазик, Математика, Англиски јазик, Ликовно образование, Запознавање на околината, Техничко образование и Физичко и здравствено образование. Другите се или адаптирани според категорија на попреченост и достапни под друг назив, или, пак, не можат да се сретнат во програмата за работа со деца со интелектуална попреченост и аутизам и токму затоа не спаѓаат во групата „предмети застапени за сите категории“. Програмата за децата со оштетен вид, оштетен слух и телесна инвалидност е претежно иста.

Во Република Турција 16 предмети се исти за сите посебни училишта: Турски јазик, Математика, Природни науки, Запознавање со науките, Општествени науки, Историја на Турската револуција и историја на Кемал Ататурк, Странски јазик, Религија и

етика, Ликовно образование, Музичко образование, Вештини за социјална адаптација, Технологија и дизајн, Безбедност во сообраќајот, Информатичка технологија и Софтвер, Насочување и планирање на кариера, Човекови права, државјанство и демократија. И другите предмети за физичко образование на децата со посебни образовни потреби се исти во сите училишта освен во училиштата за децата со оштетен вид каде што покрај основниот назив на предметот додадено е стекнувањето на вештини за изведување на самостојни движења, како активност соодветна за специфичноста на потребите на децата со оштетен вид. За изборните предмети забележавме голема разлика помеѓу двете земји. Во Македонија често пати може да се забележат по неколку изборни предмети во секоја програма, но најчесто се сретнуваат училиштен хор и училиштен оркестар, потоа: Нашата татковина, Воспитание за околината, Истражување на родниот крај, Танци и народни ора, Проекти од музиката или ликовната уметност, Техничко образование, Проекти од информатика, Изборен спорт, Унапредување на здравјето, Класична култура во европската цивилизација, Вештини за живеење и Работа со компјутер.

Во Република Турција, пак, изборните предмети опфаќаат поголем број активности од различни подрачја кои не се разликуваат многу во програмите на училиштата поделени според категорија на попреченост. Така најчесто се сретнуваат предметите: Религиски и морални вредности (читање на Коранот, животот на пратеникот Мухамед, основни религиски познавања), Јазик и изразување (вештини за читање, писменост и вештини за писмено изразување, живи јазици и дијалекти, комуникациски и презентационски вештини), Странски јазик, Науки и математика (примена на науката, примена на математиката, науката на животната средина, информатичка технологија и софтвер), Уметност и спорт (ликовна уметност, музичка уметност, спорт и физички активности, драма, игри за развој на интелигенција), Општествени науки (културата на народот, медиумска писменост, право и правдина, едукација за расудување), Вештини за социјална адаптација.

Покрај тоа што во Република Турција има поголем избор на предмети според желбите и способностите на учениците, за разлика од Република Македонија, *можеме да забележиме дека и бројот на часови предвидени за изборни предмети неделно е помал во Република Македонија (2 до 5 часа неделно) за разлика од Република Турција (6 часа неделно).*

Заклучок

Анализирајќи ги наставните програми во двете земји, дојдовме до заклучок дека *има предмети кои може да се сретнат во двете програми*, како на пример, мајчин јазик, математика, странски јазик, ликовно образование, музичко образование, физичко образование, општествени науки, историја, информатика, природни науки... но, има и предмети кои не можат да се сретнат во двете програми како на пример религија и етика, вештини за социјална адаптација, технологија и дизајн, насочување и планирање на кариера итн.

Во Република Македонија има седум задолжителни предмети кои можат да се сретнат во сите посебни училишта, другите се или адаптирани според категорија на попреченост и достапни под друг назив, така што можат да се забележат дури до 13 различни предмети од едно посебно училиште до друго. Во Република Турција, пак, 16

предмети се исти во сите училишта, а останатите 2-3 предмети се разликуваат само по називот и адаптацијата на активностите.

Разлики забележавме при анализа на планираните изборни предмети, каде што сите предмети не се разликуваат само по содржина туку и по број, односно во Република Турција има поголем број можности за следење на настава по предмети кои се од личен интерес за детето. За наставните програми во центрите за аутизам е потребна посебна анализа, бидејќи двете видови на програми за образование во согласност со можностите на децата со аутизам, покажуваат дека за оваа категорија на попреченост е потребен сосема поинаков систем на образование и третман кој несомнено не може да се реализира во посебните училишта со програма која вклучува реализација на наставата преку наставни предмети, особено не за децата со потежок облик на аутизам.

Предлог мерки

Преку анализата на наставните планови и програми, сметаме дека за системот на образование во Република Македонија е потребна поголема слобода за учениците со посебни образовни потреби. Преку поголем број изборни предмети ќе им се овозможи на учениците со посебни образовни потреби, следење на наставниот процес со поголем број предмети кои се од личен интерес за нив, со што максимално ќе дојдат до израз нивните креативни способности

Литература

1. Биро за развој на образованието. (2005). *Основи на програмата за воспитно-образовна работа во подготвителната година, за деца со пречки во психичкиот развој*. Министерство за образование и наука.
2. Биро за развој на образование. (2008). Преземено 2014. *Наставен план за деветгодишно основно образование и воспитание на децата со посебни образовни потреби во посебните основни училишта и посебните паралелки на основните училишта*. Од Министерство за Образование и наука:
<http://bro.gov.mk/docs/nastavniplanovi/NASTAVEN%20PLAN%20ZA%20OSNOVNO%20OBRAZOVANIE%20ZA%20UCENICI%20SO%20POSEBNI%20POTREBI.pdf>
3. Биро за развој на образование. (н.д.). Преземено 2011. *Концепција за деветгодишно основно воспитание и образование* Од: <http://www.bro.gov.mk/?q=osnovno-obrazovanie>
4. Биро за развој на образование. (н.д.). Преземено 2012. *Наставен план за деветгодишно образование за 2010/2011 година*. Од: http://www.bro.gov.mk/docs/nastavenplan_devetgodishno_2010-2011.pdf
5. Биро за развој на Образование. (н.д.). Преземено 2011. *Образование на деца со посебни потреби*. Од: <http://www.bro.gov.mk/?q=obrazovanie-za-deca-so-posebni-potrebi>
6. IDEA. (2004). Retrieved 2013. *Individuals with Disabilities Education Act* From: <http://idea.ed.gov/explore/home>
7. Рамо Акџун, Н. Петров, Р. (2015). Основното образование за учениците со посебни образовни потреби во Р.Македонија и Р.Турција. докторска Дисертација. Филозофски факултет, Институт за дефектологија.
8. Rosenberg, M.S., Westling, D.L., McLeskey, J. (2013). Retrieved 2014. *Primary Characteristics of Students with Intellectual Disabilities*: <http://www.education.com/reference/article/characteristics-intellectual-disabilities/>
9. Savic, L. M., Ivanovic, P. M. (1994). *Surdopedagogija*. Defektoloski Fakultet, Beograd
10. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2014). Retrieved 2014. *Haftalık Ders Çizgeleri*. From Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.: <http://orgm.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/icerik/416>
11. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (n.d.). Retrieved 2011. *İlköğretim Okulları Haftalık Ders Çizelgesi*. From: <http://www.meb.gov.tr/index.asp>
12. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). Retrieved 2014. *I ve II Kademe Eğitim Programı (otistik çocuklar için)*. From Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü: <http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/programlar/ilkogretim/otistikcocuklar.pdf>
13. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). Retrieved 2013. *Özel eğitime muhtaç çocukların özellikleri*. From: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/38/03/965286/dosyalar/2012_11/28085502_ozurlu_cocuklarin_ozellikleri.pdf